Гелей Людмила Олегівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та підприємництва;
ПВНЗ «Європейський університет» Львівська філія;
Банера Надія Петрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства;
Львівський національний університет імені Івана Франка

ПОДАТКОВА СИСТЕМА ЯК ВАЖІЛЬ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

Податкова система є одним із ключових інструментів впливу держави на економічну діяльність. Через механізм оподаткування держава може як стимулювати розвиток певних галузей економіки, так і обмежувати шкідливі чи надмірно прибуткові види діяльності. Ефективно побудована податкова політика здатна створити сприятливий інвестиційний клімат, підтримати малий та середній бізнес, а також забезпечити необхідні надходження до бюджету для реалізації соціально-економічних програм [1, с.216].

Сучасна економічна політика України зосереджується на удосконаленні структури податкових надходжень, запровадженні стимулюючих податкових пільг для інноваційного бізнесу та цифровізації податкової звітності. Зокрема, зниження податкового навантаження на підприємства в умовах воєнного стану стало критично важливим заходом для збереження економічної активності.

Однак надмірне податкове навантаження, складність адміністрування та нестабільність податкового законодавства залишаються викликами. Важливо забезпечити баланс між фіскальними потребами держави та створенням умов для сталого розвитку бізнесу.

Податкова система відіграє ключову роль у забезпеченні стабільного функціонування держави та її економіки. Проте важливість податків виходить далеко за межі лише фіскальної функції. Сьогодні податки розглядаються як потужний інструмент державного регулювання соціально-економічних процесів. Залежно від цілей податкової політики, вони можуть стимулювати розвиток певних галузей, обмежувати небажану економічну активність, сприяти зменшенню соціальної нерівності та забезпечувати контроль за фінансовими потоками [4, с.124].

У сучасній ринковій економіці податки виконують не лише фіскальну роль, тобто забезпечення надходжень до бюджету, а й виступають важливим інструментом державного регулювання економічних процесів. Саме податкова система дозволяє державі впливати на динаміку економічного зростання, інвестиційну активність, рівень зайнятості, розподіл доходів, а також на розвиток окремих галузей і регіонів. Через відповідну податкову політику

формуються умови, які або стимулюють, або стримують певні види господарської діяльності. Щоб глибше зрозуміти роль податків у регулюванні економіки, доцільно розглянути основні функції, які вони виконують.

Однією з ключових функцій податків як регулятора є стимулююча функція. Вона проявляється через надання податкових пільг, знижень ставок або відтермінування податкових зобов'язань для окремих секторів економіки. Наприклад, держава може стимулювати розвиток інновацій, експорту або малого бізнесу шляхом застосування спеціального режиму оподаткування чи податкових канікул. Це дозволяє активізувати інвестиційну діяльність, підвищити конкурентоспроможність продукції та створити нові робочі місця.

Водночас податки виконують стримуючу функцію, яка полягає у зменшенні економічної активності в тих сферах, які є шкідливими для суспільства або довкілля. Наприклад, високі акцизи на алкоголь, тютюн та пальне не лише формують бюджетні надходження, а й мають на меті зменшення їх споживання. Такі податки мають також соціальну складову, оскільки спрямовані на покращення якості життя населення та здоров’я нації [3, с. 64].

Не менш важливою є перерозподільча функція податків. Через прогресивну систему оподаткування держава може перерозподіляти доходи від більш заможних верств населення до соціально вразливих груп, фінансуючи освітні, медичні та соціальні програми. Таким чином, податки сприяють зменшенню соціальної нерівності та забезпеченню економічної стабільності.

Крім того, податки виконують контрольну функцію. Податкова звітність дозволяє державним органам здійснювати контроль за фінансовою дисципліною підприємств, обігом капіталу та дотриманням законодавства. Це важливо для боротьби з ухиленням від сплати податків, «тіньовою» економікою та корупцією.

Водночас не можна ігнорувати фіскальну функцію, яка залишається базовою. Забезпечення надходжень до бюджету – необхідна умова для реалізації будь-якої соціально-економічної політики. Без стабільних податкових надходжень держава не зможе виконувати свої функції, забезпечувати оборону, правопорядок, освіту, охорону здоров’я тощо.

Вивчивши основні функції податків як інструменту регулювання економіки, важливо звернути увагу на те, як ці функції реалізуються на практиці в конкретних країнах. Україна, як держава з розвинутою ринковою економікою, має свою особливу податкову систему, що зазнає постійних змін і реформ. Аналіз сучасного стану податкової системи України дозволяє оцінити її ефективність у виконанні функцій регулятора, виявити сильні та слабкі сторони, а також визначити ключові виклики та перспективи розвитку.

Сучасна податкова система України складається з кількох основних податків, серед яких податок на додану вартість (ПДВ) є ключовим джерелом надходжень до державного бюджету. Однак існують проблеми з поверненням ПДВ експортерам, що негативно впливає на економіку. Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) є важливим для формування місцевих бюджетів, проте

рівень його збору може бути підвищений. Податок на прибуток підприємств має прогресивну шкалу, але ефективність його адміністрування залишається питанням, що потребує вдосконалення. Також значним джерелом фінансування соціальних програм є єдиний соціальний внесок (ЄСВ), однак адміністрування цього податку потребує покращення [2, с. 340].

Серед основних проблем податкової системи варто відзначити високий рівень тіньової економіки, який, за оцінками, становить від 19,3% до 40% валового внутрішнього продукту України. Це свідчить про значні втрати бюджету та потребу у посиленні боротьби з ухиленням від сплати податків. Крім того, корупція та неефективне адміністрування податкових платежів створюють додаткові перешкоди для стабільного розвитку системи. Низька податкова культура серед платників податків, відсутність довіри до системи та недостатнє розуміння податкових зобов'язань теж негативно впливають на надходження до бюджету.

У відповідь на виклики уряд України у грудні 2023 року затвердив Національну стратегію доходів (НСД) до 2030 року, що передбачає реформування податкової та митної політики, удосконалення процедур адміністрування та забезпечення фіскальних потреб у середньостроковій перспективі. Значну увагу приділено вдосконаленню управління податковими ризиками, зокрема Державна податкова служба України розробила план удосконалення на період 2025-2026 років, орієнтований на міжнародні стандарти та кращі практики. Активно впроваджується цифровізація податкової системи через електронні сервіси, такі як подання електронних декларацій та онлайн-реєстрація платників податків, що значно спрощує процеси та зменшує корупційні ризики.

У перспективі необхідно приділяти особливу увагу підвищенню податкової культури через освітні кампанії, що сприятимуть зростанню довіри платників податків до системи. Боротьба з тіньовою економікою залишатиметься одним із пріоритетів, для чого планується посилити контроль за дотриманням податкового законодавства та впровадити заходи для детінізації економіки. Крім того, розвиток інноваційних підходів та новітніх технологій у сфері адміністрування податків дозволить підвищити ефективність роботи податкової системи загалом [6, с. 125].

Для підвищення ефективності податкової системи України та її ролі як важеля економічного зростання необхідно впровадити комплекс заходів, спрямованих на вдосконалення адміністрування, оптимізацію податкового навантаження та стимулювання розвитку бізнесу.

По-перше, варто продовжити цифровізацію податкових процесів, впроваджуючи сучасні інформаційні технології для автоматизації збору, обробки та контролю податкових даних. Це знизить ризики корупції, скоротить час на оформлення звітності та підвищить прозорість системи.

По-друге, важливо реформувати податкове адміністрування, створюючи умови для більш ефективної взаємодії між платниками податків і контролюючими органами. Запровадження принципу «одного вікна» для спрощення податкових процедур, розвиток електронних сервісів і консультативної підтримки сприятимуть зниженню адміністративного тиску на бізнес.

По-третє, слід переглянути структуру податкових ставок із акцентом на зниження податкового навантаження на малі та середні підприємства, які є основним джерелом зайнятості та інновацій. Зокрема, можна розглянути впровадження податкових канікул або пільг для новостворених підприємств та інноваційних стартапів.

По-четверте, для боротьби з тіньовою економікою необхідно посилити механізми контролю і відповідальності, впровадити системи ризик-менеджменту для податкових перевірок, а також розвивати систему стимулів для добровільного декларування доходів. Підвищення податкової культури громадян через освітні програми також сприятиме збільшенню надходжень до бюджету.

По-п'яте, потрібно удосконалити систему пільг і стимулів, зокрема для інвестицій у пріоритетні галузі економіки, такі як високі технології, екологічні проєкти, аграрний сектор і виробництво з високою доданою вартістю. Запровадження податкових кредитів, амортизаційних пільг та інших інструментів підтримки інвестицій сприятиме залученню капіталу та модернізації виробництва.

По-шосте, важливо гармонізувати податкове законодавство України з міжнародними стандартами та нормами ЄС для полегшення інтеграції в глобальну економіку та залучення іноземних інвестицій. Зниження податкових бар'єрів для зовнішньоекономічної діяльності підвищить конкурентоспроможність українських підприємств на світовому ринку.

Впровадження цих напрямів сприятиме створенню прозорої, прогнозованої і стимулюючої податкової системи, що стане важливим інструментом для сталого економічного розвитку України, підвищення інвестиційної привабливості країни та стимулювання інноваційної діяльності.

Податкова система є ключовим інструментом регулювання економіки та стимулювання її розвитку. Функції податків як регулятора охоплюють мобілізацію фінансових ресурсів, вплив на економічну активність, стимулювання інновацій та соціальну справедливість. Аналіз сучасного стану податкової системи України показує наявність як позитивних тенденцій – цифровізація, вдосконалення адміністрування, так і значних викликів, зокрема високий рівень податкового навантаження, адміністративні бар'єри та тіньова економіка [5].

Запропоновані напрями вдосконалення, серед яких цифровізація, реформа адміністрування, підтримка малого бізнесу та інновацій, боротьба з тіньовою

економікою і гармонізація законодавства з міжнародними стандартами, мають сприяти формуванню прозорої, стабільної та стимулюючої податкової системи. Це створить сприятливі умови для інвестицій, модернізації виробництва та сталого економічного зростання.

Таким чином, ефективне реформування податкової системи є необхідною умовою для підвищення конкурентоспроможності України на світовій арені та забезпечення добробуту її громадян.

Список використаних джерел

1. Варналій З. С. Податкова політика: теорія, методологія, практика : монографія. Київ: Знання, 2010. 368 с.

2. Василик О. Д. Теорія фінансів : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2011. 512 с.

3. Ковальчук О. І. Податки як інструмент вирівнювання фінансових результатів діяльності підприємств. *Економіка та суспільство.* 2021. № 5. С. 63– 67. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/5_ukr/63.pdf, вільний.

4. Козак І. М. Податки як інструмент впливу на соціально-економічний розвиток. *Матеріали наукової конференції ТНЕУ*. Тернопіль : ТНЕУ, 2020. С. 123–127. URL: https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/19200/1/123-127.pdf, вільний.

5. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17, вільний.

6. Скорін В. В. Податкова політика як інструмент економічного розвитку України/ Грааль науки. 2021. № 1 (лютий). С. 123–127. URL: https://www.researchgate.net/publication/349715547, вільний.